

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET I NUMMER 2012|2

Anpassa lagom

Klarspråkspedagogen står ofta vid ett vägskäl: teknikvägen eller perspektivvägen?

På teknikvägen lär sig skribenterna just klarspråkstekniker: *du*-tilltal, aktiva verb, inte för långa meningar, korta fundament, rubriker med innehåll, kärnmeningsstycken, sammanhangsmarkörer.

Teknikvägen kan vara lättgånget. Man kan göra konkreta övningar, man lär sig handfasta ting och resultatet blir ofta betydligt bättre texter. Men risker finns. Ibland kan anpassning till mottagaren innebära att undvika *du*-tilltal, passivera verb för att slippa nämna subjekt som ändå är självklara och producera meningar som är längre än trettio ord därför att flera företeelser räknas upp. (Meningen du just läste är ett exempel.) Den som sitter alltför fast i tekniken kan då misslyckas med mottagaranpassningen.

På perspektivvägen fördjupar man mottagarperspektivet. Hur ska vi göra för att sätta oss in i mottagarens förväntningar? Vad betyder genrekonventioner, bakgrundskunskaper, läsmål? Perspektivvägen kan leda rakt på målet, särskilt med skribenter som redan har ett fritt och säkert förhållningssätt till sitt skrivande. Men också då finns risker.

Gå medelvägen! tänker man väl nu, i god svensk kompromissanda. Kanske det. Men ännu hellre: Mottagaranpassa! Gå ibland teknikvägen, ibland perspektivvägen. Och gå inte för långt!

Olle Josephson,
professor i nordiska språk,
Stockholms universitet

Jargong och signalord

Hur begripligt är myndighets-språket i dag efter fyra–fem decennier av klarspråksarbete? Det beror på. Myndighets-språk är ett heterogent begrepp. Men texter som vänder sig direkt till medborgarna har successivt utvecklats mot större enkelhet: meningarna har blivit kortare och ordvalet lättare. Det framgår också av en nyutkommen bok i Språkrådets småskriftsserie, *Myndigheterna har ordet*. Men det finns andra drag som kan göra texterna svåra att förstå, som användningen av abstrakta och vaga ord. I texter om myndigheterna (på webben hittar vi dem under fliken Om oss) är abstraktionsnivån ofta hög. Här

Bild: Robert Nyberg

beskriver myndigheter hur de arbetar utifrån sin *vision* och sin *verksamhetsidé*, med siktet inställt på sin *målbild*. Man är *professionell* och *kundorienterad* och kommunicerar *strategiskt*. På ytplanet är alltsammans begripligt. Men vad är skillnaden mellan *vision* och *verksamhetsidé*? Vad innebär det att kommunicera *strategiskt*? Intrycket av managementjargong förstärks av ord som också på ytan är svårbegripliga. När myndigheter skriver att de tillämpar *lean* eller använder ett *styrkort* speglar språkbruket en pågående "marknadisering" av den offent-

liga förvaltningen. Här är *strategisk* ett nyckelord. Kanske förklarar det ordets popularitet i myndigheternas informationstexter. *Strategisk* kombineras inte bara med *kommunikation* utan med en hel rad andra abstrakta substantiv, som *inriktning*, *mål*, *fokus*, *planering*, *dialog*. Vad vi bevittnar är inte bara en utvidgad användning av begreppet *strategisk* utan också en uttunning av betydelsen. *Strategisk* har blivit ett signalord – lika mycket, eller kanske mer, än ett innehållsord.

Mottagaranpassning handlar inte bara om textens ytstruktur utan också om ton och informationsurval. Texter där myndigheter berättar om sina visioner och verksamhetsidéer ger intryck av att vända sig mera inåt och uppåt än utåt. Av innehållet och jargongen att döma är den egentliga mottagaren snarare den egna organisationen, och andra myndigheter, än medborgaren i allmänhet.

Håller det på att växa fram en ny sorts "obegriplighet" i det offentliga språket, ett språkbruk som är lätt på ytan men svårt att förstå på djupet? Ett språkbruk som överflödar av positivt värdeladdade ord som inte bara är abstrakta utan också vaga. Ett språkbruk som inte bara speglar marknadsiering och byråkratisering utan kanske också en gnutta märkvärdisering?

Lena Ekberg,
avgående chef för Språkrådet

● ● Håller det på att växa fram en ny sorts "obegriplighet" i det offentliga språket?

Biblioteksinfo på många språk

● På Internationella bibliotekets webbplats finns information på arabiska,

engelska, franska, kinesiska, persiska, polska, ryska, spanska och svenska. Varför på just dessa språk?

De är alla stora utlåningsspråk och behovet av boktips på dessa språk till bibliotek och låntagare är stort. Däremot har vi ingenting på de nationella minoritetsspråken, eftersom vi inte ansvarar för dem.

● Är det samma information på alla språk?

Biblioteksinformationen är densamma på alla språk, men respektive språksidor kan se lite olika ut. Där kan finnas upplysningar som vänder sig till bara just den språkgruppen. All programinformation finns också på svenska på startsidan.

● Hur gör ni för att kvalitets-säkra översättningarna?

Allmän information översätts dels av auktoriserade översättare, dels av vår personal. Information om nyinköpta böcker, om ändrade öppettider, nyheter osv. skrivs av redaktörerna för respektive språk. Det är inte översättningar egentligen utan anpassad information för respektive språk.

● Vad är viktigt när man informerar på andra språk på webben?

Att informationen är tydlig och lätt att hitta för målgruppen. Besökarna ska t.ex. inte behöva kunna svenska för att hitta information, så även navigeringsknappar bör översättas. Självklart måste man också se till att icke-latinsk skrift visas på rätt sätt.

Elisabet Risberg, bibliotekarie på Internationella biblioteket, Stockholms stadsbibliotek

Kristallvinnare 2012: Arbetsmiljöverket

Arbetsmiljöverkets uppdrag kan sammanfattas i en enda mening: Vi arbetar för att människor inte ska skada sig eller bli sjuka på sitt jobb. Eller, för att vända på perspektivet: Vi arbetar för att människor ska må bra på sitt arbete.

Vi gör detta genom att ta fram regler för hur man förebygger risker på arbetsplatserna. Regler om förflyttning av last, om säkerhet på en byggarbetsplats, eller om hur man organiserar arbetet för att undvika stress eller belastning. Vi informerar om reglerna för att både arbetsgivarna, som har ansvaret för arbetsmiljön, och de anställda ska kunna skapa en bra arbetsmiljö tillsammans. Och slutligen inspekterar vi för att kontrollera att reglerna följs.

David Khabbazi, kampanjansvarig, Morgan Olofsson, kommunikationschef och Johan Östenson, jurist.

Men det räcker inte bara med inspektioner. Arbetsmiljölagen omfattar drygt 5 miljoner människor i Sverige. Våra resurser är begränsade och inspektionerna måste kompletteras med målgruppsanpassade, riktade kommunikationsinsatser. Med den ökade rörligheten inom EU kommer allt fler utländska företag och arbetstagare till Sverige, och vårt uppdrag har därför vidgats ytterligare. Oavsett bakgrund och hur länge man vistas i Sverige, har alla som arbetar här rätt till en säker och trygg arbetsmiljö. Arbetsmiljölagen gäller för alla.

Det gläder oss därför särskilt mycket att vi tilldelats Klarspråkskristallen 2012 för vår informationskampanj "Safe at Work", riktad till utländska byggnadsarbetare i Sverige.

Kampanjen pågick under hösten 2011. Den föregicks av en gedigen research av vår kampanjansvarige David Khabbazi som samarbetade med jurister, experter, inspektörer och kommunikatörer. Ett framgångsrikt klarspråksarbete måste byggas genom samverkan mellan olika yrkesgrupper – det är vår övertygelse.

Huvudbudskapet "Våra arbetsmiljöregler omfattar även dig, som jobbar tillfälligt här" förmedlades på sju språk genom bland annat adresserade direktutskick, annonser i kollektivtrafiken, i pressen och på svenska

och utländska webbplatser. Sedan lanseringen har safeatwork.se fått cirka 75 000 unika besök. Vår lilla fickfolder "Safer building" med ett enkelt bildspråk har distribuerats i över 10 000 exemplar under kort tid.

Med facit i hand hoppas vi att vi genom safeatwork.se har bidragit till att skapa tryggare bygg- och arbetsplatser i Sverige

och där fler känner till sina rättigheter och skyldigheter, och där färre skadar sig och blir sjuka av sitt jobb.

*Anna Middelman,
chefsjurist*

*Morgan Olofsson,
kommunikationschef*

Läs mer om kampanjen på www.safeatwork.se (se film, gå en kurs i säkerhet, få praktisk info på sju språk m.m.). Kampanjen vänder sig till arbetstagare, arbetsgivare och villaägare.

Magert med teckenspråk på webben

Endast 32 av 726 myndigheter, landsting och kommuner har information på teckenspråk på sina webbplatser. Detta visar en undersökning som Språkrådet gjorde 2010.

● ● Undersökningens syfte var att kartlägga hur många myndigheter som har information på svenskt teckenspråk med utgångspunkt från regeringens handlingsplan *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79), där det står att samhällsinformation ska vara anpassad till personer med funktionshinder.

Av sammanställningen framgår att 4,3 procent av myndigheterna, 35 procent av landstingen och 2,4 procent av kommunerna erbjuder information på svenskt teckenspråk. Totalt blir det 4,4 procent. Det är alltså långt kvar innan målen i handlingsplanen nås.

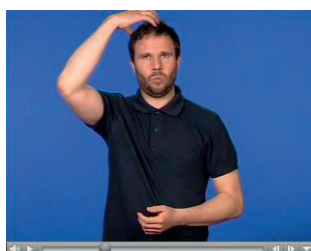
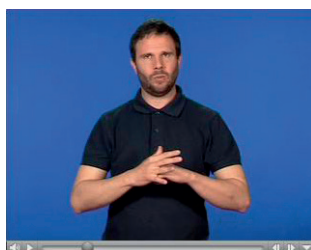
I undersökningen tittade vi även på teckenspråksfilmernas tekniska kvaliteter, var filmerna var placerade och hur de visades på webbsidorna. Ofta hittar man dem bland hjälpmedel som talsyntes, lättläst osv., men det svenska teckenspråket är ett språk och borde naturligtvis synas bredvid andra språk. I många fall öppnas filmerna i separata fönster, vilket gör att kopplingen till texterna försvinner.

I flera standarder och riktlinjer för webbplatser, bland annat Språkrådets *Vägledningen för flerspråkig information*, finns det råd och tips om vad man ska tänka på när det gäller den tekniska anpassningen av webbplatsen. Sveriges Dövas Riksförbund har också sammanställt en kravprofil för att säkra kvaliteten på teckenspråkiga webbsidor.

Det visade sig också att flertalet översättningar var klart bristfälliga. Det är ett problem som är gemensamt för alla minoritetsspråk och förklaringen är att det finns alltför få utbildade och kompetenta översättare.

Alla statliga och kommunala myndigheter och andra offentliga organ har en skyldighet att skydda och främja det svenska teckenspråket enligt språklagen. Det innebär att man ska arbeta aktivt för att stärka teckenspråket, t.ex. genom att översätta information om verksamheten och genom att lägga ut teckenspråksfilmer på webbplatserna. Enligt den nationella handlingsplanen för handikappolitiken ska myndigheter vara ett föredöme när det gäller att göra verksamhet, information och lokaler tillgängliga. Medvetenheten om dessa skyldigheter måste öka.

*Sebastian Embacher,
språkvårdare i svenskt teckenspråk*

*Sebastian Embacher,
ur teckenspråksfilm
på Språkrådets webbplats*

Språkfrågan

Hen i myndighetstexter

Hen är ett könsneutralt pronomen som dök upp redan på 1960-talet och används för personreferens när personens kön är okänt eller irrelevant, t.ex. när det handlar om personer i allmänhet. *Hen* har den senaste tiden börjat användas i viss utsträckning i böcker och dagspress och kan även ha en funktion i myndighetstexter.

Myndighetstexter refererar ofta till personer i allmänhet och könsneutral referens är vanlig. Denna referens sker på olika sätt, men relativt vanligt är att använda *hon eller han* och *han eller hon*. Dessa uttryck kan göra texten svårsläst om de används för ofta. Uttrycken har också en exkluderande effekt. Det är förstås inte bara de som identifierar sig som män eller kvinnor som har rätt att känna sig omfattade av information från myndigheter.

Ordet *hen* underlättar ett mer inkluderande språkbruk. Men ordet är fortfarande ovanligt, så det finns en risk att det kan sticka ut och flytta uppmärksamheten från textens innehåll. Det kan därför finnas skäl att avvakta med att använda *hen* i vissa texter tills ordet är mer etablerat.

När man använder *hen* finns det ingen anledning att ha någon särskild objektsform. Det heter alltså *Jag såg hen*. Genitivformen blir *bens*.

Per-Anders Jande

Notiser

Att göra någon annans text tydlig

”En förutsättning för att många grupper av människor ska kunna vara delaktiga i samhället och utöva sina demokratiska rättigheter är att offentliga texter är lättillgängliga. Denna övertygelse är grunden för den svenska myndighetspråkvården.” Så inleds rapporten *Att göra någon annans text tydlig. Förutsättningar och språkideal vid språkbearbetning av myndighetstext*, av språketaren Andreas Nord. Han har analyserat hur två språkvårdare granskning av en myndighetsrapport går till. Ett syfte har varit att undersöka vad granskarna gör och hur de förhåller sig till olika normer, regler och ideal, ett annat att beskriva hur arbetet är organiserat och hur olika lokala omständigheter kan påverka granskningen.

Rapporten är publicerad i Uppsala universitets rapportserie TeFA nr 48, 2012.

Basord i våra fackspråk

Är *information* och *data* samma sak? Vilken typ av undersökning ska göras: *besiktning*, *granskning* eller *inspektion*? *Ärende*, *dokument*, *handling* och andra vanliga fackord i myndighetstexter definieras i ordlistan *Basord i våra fackspråk*, som getts ut av Terminologicentrum TNC.

Syftet med ordlistan har varit att reda ut och precisera begrepp och att hjälpa oss att välja rätt term. Många begrepp ligger ju nära varandra i betydelse och kan vara svåra att särskilja som till exempel *samordning*, *samverkan* och *samarbete*.

Finns det då någon term som man inte lyckats definiera?

– Jo, termen *energi*, den nöten har vi inte lyckats knäcka, säger Gunnel Johansson på TNC.

Basord i våra fackspråk (TNC 104) innehåller 1 612 svenska uppslagstermer

med definitioner och kommentarer. Beställning: www.tnc.se.

Klart språk i Riksdagsförvaltningen

Tjänstemännen i Riksdagsförvaltningen är mycket intresserade av klarspraksarbete och vill bli bättre på att skriva. De är också medvetna om att det finns brister i de texter de skriver. Textanalyser som man lättit göra visade nämligen att texterna många gånger är abstrakta, opersonliga och inte tillräckligt anpassade till syftet och mottagaren. Det framkommer av den rapport riksdagens arbetsgrupp för klarspraksfrågor publicerade i april.

Arbetsgruppen fick hösten 2011 i uppdrag att se över skrivandet i Riksdagsförvaltningen, att formulera mål för klarspraksarbetet och att föreslå metoder och aktiviteter för att främja klarspraksarbete. Om allt går enligt planerna kan ett klarspraksprojekt starta nästa år. Åtgärderna inom projektet ska successivt bli en löpande del av arbetet. Målet är att klarspraksarbete ska vara en permanent verksamhet i förvaltningen.

Migrationsverkets beslut ska granskas

Hur är Migrationsverkets beslut utformade? Och hur uppfattas de av migrationsdomstolarna, polisen och de asylsökande själva? Det ska kartläggas av en särskild utredare, som både ska ge förslag om hur utformningen av Migrationsverkets beslut kan utvecklas och ta ställning till om även migrationsdomstolarnas domar och beslutsfattareprocesser behöver förändras.

Myndigheternas arbete ska utgå från enskilda människors behov, och en grupp som har extra stora svårigheter att tillgodogöra sig myndighetsbeslut är asylsökande. Att just Migrationsverkets beslut är begripliga och pedagogiskt utformade är

därför av största vikt.

I utredningsdirektiven hänvisar man även till språklagen, som slår fast att språket i offentlig verksamhet ska vara värdt, enkelt och begripligt.

Uppdraget ska redovisas i mars 2013.

Klarspråkskristallen 2013

Vill din myndighet/kommun vinna Klarspråkskristallen nästa år? Då kan ni redan nu börja lägga grunden. De två tävlingskategorier som gäller denna gång är *klarspraksarbete* respektive *föredömliga texter*. Tävlingsbidragen måste alltså motsvara någon av dessa två kategorier, men det delas endast ut en kristall totalt (inte en i vardera kategorin). En närmare beskrivning av kategorierna kommer i nästa nummer av *Klarspråk*.

Ur kalendariet

- **13 oktober 2012:** Svenskläraryrket 100 år. Globala gymnasiet, Stockholm. Mer information: svensklararforening.se
- **17 oktober:** Språkrådet anordnar ett seminarium om språklagen i samarbete med Kulturdepartementet. Rosenbads konferenscenter, Stockholm. Mer information kommer efter sommaren.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Lena Ekberg
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
Fax: 08-640 80 30
E-post: klarsprak@sprakradet.se
Webbplats: www.sprakradet.se
Tryck: Katarina tryck AB.

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN
Språkrådet